

“Vrouwen hebben recht op individualiteit”

Duizend opmerkelijke Nederlandse vrouwenlevens belichten de achterkant van de geschiedenis

Reuzin Trijntje Keever, kermisattractie in de 17e eeuw, nu in Vrouwenlexicon.

Belangrijke vrouwen uit de geschiedenis worden gemakkelijk vergeten. Sinds een half jaar bestaat daartegen een probaat middel: het Vrouwenlexicon, een vrij toegankelijke digitale database waarin duizend Nederlandse vrouwenlevens zijn opgetekend. Nu krijgt het project een vervolg: vrouwen uit de 20ste eeuw.

TEKST: ESTHER RAAIJMAKERS

Anna Katharina Merks, het Abbekerker wijf, Soetgen Gerrits of Machteld van Brabant. Het zijn geen namen die vandaag de dag een belletje doen rinkelen. Deze vrouwen kenden elkaar niet en ze leefden allemaal in een andere eeuw, van de Middeleeuwen tot de Moderne Tijd. Toch hebben deze vrouwen iets met elkaar gemeen: ze komen allemaal voor in het Vrouwenlexicon, een digitale database waarin de levens van duizend Nederlandse vrouwen zijn opgetekend die op een bepaalde manier bijzonder waren. Historica Els Kloek werkte samen met circa tweehonderd wetenschappers aan het overzicht op de website www.vrouwenlexicon.nl.

Kermisattractie

“Trijntje Keever is een van mijn lievelingen”, vertelt Kloek. “Ik schuif haar altijd naar voren: ‘kijk, zo iemand staat nu in mijn lexicon.’ Een klein moreel probleem heb ik daar wel mee, want eigenlijk was haar levensverhaal hartverscheurend en lijkt het alsof ik haar weer te kijk zet. Trijntje was een reuzin uit de zeventiende eeuw die aan een of andere hormonale ziekte leed. Ze was 2,60 meter lang en werd door haar ouders als kermisattractie gebruikt. Ze is maar zeventien jaar geworden. Trijntje Keever is een mooi voorbeeld van iemand die per ongeluk beroemd werd. Er is een prachtig schilderij van Trijntje in al haar glorie te bewonderen in het Edams Museum. Ook haar schoenen, maat 55, zijn bewaard gebleven.”

Els Kloek (58) zit op haar kantoor op de vijfde verdieping van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Ze doet al vanaf de jaren zeventig onderzoek naar opvallende vrouwen. De historica heeft lang geprobeerd om levens van gewone vrouwen vast te leggen. “Maar als iemand heel erg doorsnee was, vind je helemaal

niets en krijg je het biografisch verhaal niet verteld. Ik heb studie gedaan naar vrouwenarbeid in de textielnijverheid en ik weet zeker dat het daar wemelde van de vrouwen, maar toch komen ze in de bronnen nauwelijks tot leven. Je blijft zitten met een groep anonieme kamsters en spinsters.”

Ze kwam op het idee voor het Vrouwenlexicon toen ze als historica een bijdrage moest leveren aan de catalogus over Judith Leyster, een schilderes uit de zeventiende eeuw. “Allerlei kunsthistorici hebben haar leven tot op de draad uitgezocht en dat heeft mij de ogen geopend. Als je nu iemand neemt die zichzelf in de kijker heeft gespeeld, heb je een soort kapstok, een aanknopingspunt waardoor je het leven van de vrouwen in het verleden kunt reconstrueren. Je moet vrouwen niet als groep bestuderen. Als je hen een plek in de geschiedenis wilt geven, hebben ze ook recht op individualiteit.”

Opmerkelijke prestaties

In het Vrouwenlexicon zijn alleen vrouwen opgenomen die een opmerkelijke prestatie hebben geleverd of een bepaalde reputatie hadden. Denk aan schilders, beroemde misdadigsters, vrouwen die een interessante briefwisseling hebben nagelaten, of aan vrouwen die bijvoorbeeld heldhaftig optraden tegen de Spanjaarden in de Tachtigjarige Oorlog. Wie in het Vrouwenlexicon zoekt, vindt vele vrouwen met verschillende achtergronden. Al die levensverhalen moesten op een bepaalde manier interessant zijn en een ‘pointe’ hebben. Dit houdt in dat het levensverhaal een onverwachte wending nam. “Als de biografie te saai bleek, of we hadden geen geboorte- of sterfjaar, werd het lastig om over zo iemand een interessant lemma te schrijven. Dan belandden die persoon in onze ijskast. De wetten van historische roem zijn nu eenmaal oneerlijk.”

Kloek spreekt bevlogen over de vrouwen in haar lexicon. Je zou bijna vergeten dat ze de vrouwen uit het verre verleden niet persoonlijk gekend heeft. “Ik ben heel betrokken bij die vrouwenlevens. De tijdsmachine van de geschiedenis vind ik gewoon ontzettend leuk. Het is voor mij alsof ik op reis ben door de tijd. Zoals andere mensen op vakantie gaan en ontdekken hoe andere culturen eruit zien en hoe het daar ruikt, zo heb ik dat met geschiedenis.” Ze laat haar kin op haar hand rusten en vervolgt: “Ik zie de speciale aandacht voor vrouwen als een inhaalslag die gedaan moest worden, maar ik doe dit werk absoluut niet om vrouwelijke rolmodellen te vinden, of om drammerig te zeggen: ‘Jullie hebben dit nooit willen zien.’ Voor een vrouw golden in het verleden ontzettend veel maatschappelijke beperkingen. Dat willen we wel eens vergeten. En dan is het mooi om te laten zien hoe

Aan de hand van een opvallend individu kun je het leven van vrouwen in het verleden reconstrueren

door de mazen van al die beperkingen heen, vrouwen toch allerlei prestaties wisten neer te zetten.” Els Kloek haalt opgelucht adem en zegt: “De duizend vrouwen die we beschreven hebben, zijn in ieder geval vastgelegd. Zij zullen niet meer vergeten worden.”

Apartheid

De historica heeft ervoor gezorgd dat het Vrouwenlexicon is geïntegreerd in het Biografische Portaal, een eveneens via internet te raadplegen informatiebron over meer dan 68.000 kopstukken uit de Nederlandse geschiedenis. Ze heeft dit deels gedaan om reacties als die van Herman Pleij, emeritus hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde, te voorkomen. Tijdens een feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van het Vrouwenlexicon sprak hij zich uit

‘tegen apartheid.’ Desgevraagd licht Pleij toe: “Ik vind een apart lexicon voor vrouwen niet noodzakelijk. De emancipatorische opzet van het lexicon is achterhaald. Het is niet nodig om mannen van vrouwen te onderscheiden. Vandaag de dag is er in het historisch onderzoek veel aandacht voor vrouwen. Toevallig ben ikzelf op dit moment bezig met een studie naar het leven en werk van Anna Bijns.”

Mirjam van Veen, kerkhistorica aan de Vrije Universiteit, denkt daar anders over. “De jaren zeventig en tachtig waren de hoogtijdagen van de vrouwenstudies, maar inmiddels is die aandacht tanende. Belangrijke vrouwen uit de geschiedenis worden heel gemakkelijk vergeten. Hoe dat komt weet ik ook niet precies. Daarom is het goed dat er zoals het Vrouwenlexicon is. Ik heb een hoge pet op van dit project. Els Kloek heeft de blikrichting in de geschiedschrijving veranderd van de groep naar het individu.”

Achterkant van de geschiedenis

Voor Kloek zelf is die andere blik op de geschiedenis ook heel verrijkend geweest. “Ik zie de individuele vrouwenlevens toch een beetje als de achterkant van

Historica Els Kloek.
(foto: Marco Okhuizen).

de geschiedenis. Het lijkt alsof je door het keukenraam naar binnen kijkt." Lachend: "Ja, ook letterlijk. Dat gevoel heb ik heel sterk gehad bij vrouwen die als heldin vereerd zijn, omdat ze in de Tachtigjarige Oorlog meegevochten hebben."

Kenau, de heldin van Haarlem, is daar een mooi voorbeeld van. Volgens de overlevering was zij een mannelijke vrouw die niet te beroerd was om de wapens op te nemen en tegen de Spanjaarden te strijden. Tegenwoordig gebruiken we haar naam alleen nog als uitdrukking voor vrouwen met haar op hun tanden. Maar zij was een historisch figuur. "Er blijken allemaal bronnen te zijn over het dagelijks leven in de belegerde stad Haarlem, zoals het verhaal over een vrouw die een potje pap staat te koken, terwijl de kogels door haar zolderraam vliegen. Die concrete verhalen maken het heel spannend; het lijkt net of je de geschiedenis als het ware beetpakt."

Door het Vrouwenlexicon is het beeld van de Nederlandse geschiedenis completer geworden. "Je kunt

"Je kunt door de eeuwen heen zien dat Nederlandse vrouwen het altijd relatief goed hebben gehad"

door de eeuwen heen zien dat Nederlandse vrouwen het hier nog relatief goed hadden in vergelijking met andere landen. Dat er zoveel vrouwen dichters waren of dagboeken achterlieten, betekent dat veel meisjes leerden lezen en schrijven. Tijdens de tweede feministische golf waren wetenschappers geneigd om alleen situaties tussen westerse landen te vergelijken. Nu denken we veel mondialer. In Europese contreien hebben vrouwen het eigenlijk al eeuwenlang betrekkelijk goed. Nederlandse vrouwen zochten altijd manieren om zich maatschappelijk te manifesteren." Religie was lange tijd een middel waardoor vrouwen zich konden ontplooiën. Zeker, de kerk was ook een onderdrukkend instituut, maar tegelijk bood het

Christelijke lectuur in aangepaste leesvormen!

De CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, heeft een grote collectie kranten en tijdschriften in gesproken vorm, in braille en in grootletter.

Ook diverse liedbundels, psalmboeken en de verschillende vertalingen van de Bijbel zijn in aangepaste leesvormen te verkrijgen bij de CBB.

Verenigingen, bedrijven en organisaties kunnen hun lectuur bij de CBB laten omzetten in de verschillende leesvormen.

Wilt u meer informatie? Bel dan naar 0341 565 499 of mail naar info@cbb.nl.

 CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden
Postbus 131 • 3850 AC Ermelo • Tel. 0341 565 499
www.cbb.nl • info@cbb.nl

Creatieve en actieve midweek

Het prachtige landschap van de Achterhoek leent zich uitstekend voor fietstochten over mooie kerkpaden, die slingeren door het landschap. Bovendien vind je er de rust en de stilte om in schilderen creatief met kleuren te spelen. Ervaring met schilderen is niet vereist.

Huize Loreto
Maristen
woke ontsoetting, vorming en spiritualiteit
Kloosterstraat 5 • 7137 MZ Lieveerde

Deze midweek is ingebed in het ritme van meditatie en gebed.

Van maandag 23 tot vrijdag 27 mei.

T: 0544 - 393380
www.loreto.nl

ROUWEN EN BEWEGEN. EEN LABYRINT
"Je moet er eens uitgaan", zegt men tegen rouwenden. We gaan de tuin in, waar een labyrint ligt. Er zullen 'stilstanden' zijn met korte teksten. **Met Marinus van den Berg**
ZAT 21 MEI, 10.00 – 16.30 UUR

DE TUIN IN HET WATER
Laat sfeer en stemmingen tot je doordringen en leg dat vast in Aquarel-gouache. **Met Willemina Bakkenes**
ZAT 21 MEI, 10.00 UUR – ZON 22 MEI 16.00 UUR

RETRAITEDAG CONTACT MAKEN MET JE UNIEKE TALENT
Reflectie, meditatie en visualisatie zijn de voertuigen, die je hierbij helpen. **Met Ton Roumen**
ZAT 21 MEI, 10.00 – 16.00 UUR

 DE ZWANENHOF
ZENDEREN

T 074 2659525
www.zwanenhof.nl

De kleine profeet

Ach, het was zo'n schattig manneke. Dat vond hij zelf ook. Hij streek zijn zwarte krulletjes in model en knipperde met zijn donkere, ietwat bolle ogen goedkeurend naar zijn eigen spiegelbeeld. "Eigenlijk ben ik héél bijzonder", vertrouwde hij me toe. Dat beaamde ik volmondig. Nadenkend keek hij in de verte. "Sterker nog, ik denk dat ik te speciaal ben om als gewone sterfeling op deze aarde rond te lopen.

Voor mij moet het anders, beter, exotischer zijn dan voor anderen."

Dit keer was het mijn beurt om met mijn ogen te knippen.

Hoe bedoel je, informeerde ik voorzichtig.

Hij lachte zijn keurig witte tanden bloot.

"Dieren, vrienden of vrouwen... ze kunnen zo leuk en lief zijn, maar ze gaan zo snel vervelen... Mannen als ik zijn te vrij, te kunstzinnig, te intelligent om ons te lang op één vrouw te concentreren." Zijn blik werd wat dromeriger.

"Misschien ben ik wel te vergelijken met een soort profeet. Wij hebben de wereld iets te vertellen. En daarvoor hebben we een muze nodig. Niet één, maar veel. Bewonderaars, die ons inspireren, die me kunnen behagen en vereren." Zijn fijne handen gebaarden druk in de lucht. Opeens moest ik denken aan een vriendin van me, die per ongeluk korte tijd bij een sekte was beland: een charismatische man en zijn harem, allemaal samengeklonterd in een wooncommune. De sfeer was er griezelig fijn geweest, vertrouwde ze me toe. De vrouwen vochten onderling niet meer of minder met elkaar dan zussen dat doen.

Samen deelden ze alle dagelijkse zorgen en beslommeringen; reuze efficiënt. En bovenal voelden ze een hechte band met elkaar, doordat ze allen toegewijd waren aan de charismatische *pater familias* – de man die van hen hield, voor hen zorgde en hen steeds liet merken hoe geweldig bijzonder ze waren dat hij hen had uitverkoren hun leven met het zijne te kunnen verbinden. Voor haar was de verleiding groot geweest weg te zakken in die veilige, beschermende haven.

Gek genoeg kon ik haar verhaal wel navoelen.

Ik keek opzij, waar de zelfbenoemde profeet net even met zijn spieren rolde.

Het was misschien jammer, maar een plek in zijn harem was toch voor mij niet weggelegd.

Kenau, de heldin van Haarlem. Zij zou niet te beroerd zijn geweest om de wapens tegen de Spanjaarden op te nemen.

geloof ook veel mogelijkheden.

Anna Maria van Schurman, een wonder van geleerdheid die in de Gouden Eeuw leefde, vond dat zij als gelovige het recht had om te studeren, want dan kon zij de Bijbel beter bestuderen. Ze beheerste tien talen en was geïnteresseerd in theologie, geschiedenis, aardrijkskunde en wiskunde.

Van Schurman was zo getalenteerd, dat je je beter kunt afvragen wat ze niet kon. Ze volgde als eerste vrouw colleges theologie, letteren en medicijnen aan de universiteit van Utrecht. Weliswaar achter een gordijn zodat zij onzichtbaar was voor de mannelijke studenten.

Overigens waren er ook veel minder bekende vrouwen die geestelijke liederen schreven, nadachten over theologische kwesties en zelfs bereid waren voor het geloof te sterven.

Vooralsnog is Els Kloek nog niet klaar met haar vrouwen. Nu de belangrijke vrouwen van vóór 1900 zijn beschreven, wacht een nieuwe taak: de vrouwen van de twintigste eeuw. Over de criteria die de historica wil gebruiken bij het selectieproces van deze twintigste-eeuwse vrouwen, moet ze nog eens heel goed nadenken. Maar over een aantal vrouwen is ze er wel al uit: "Aletta Jacobs, Joke Smit en Tante Leen mogen absoluut niet ontbreken." ■

Het Vrouwenlexicon is vrij te raadplegen op www.vrouwenlexicon.nl. Het lexicon is een samenwerkingsproject van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING) en het Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur (OGC) van de Universiteit Utrecht. De levensverhalen van opmerkelijke vrouwen blijven niet alleen beperkt tot internet. In 2013 verschijnt het boek *Duizend-en-één vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*. Ook vrouwen uit de twintigste eeuw zullen daarin zijn opgenomen.